

A Study of International Environmental Treaties and Its Impact on the Environmental Future of Tehran Metropolis (Futuristic Study)

جستاری در معاهدات بین المللی زیست محیطی و تاثیر آن بر آینده زیست محیطی کلان‌شهر تهران (بررسی آینده نگارانه)

Hojjatallah Mirzaei

Assistant Professor, Department of Economics, Allameh Tabatabaee University, Tehran, Iran

Safieh Tayebi

PhD in Climatology, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author)

حجت الله میرزایی

استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

صفیه طیبی

دکتری اقلیم شناسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

climalover@yahoo.com

http://orcid.org/0000-0003-2803-9989

Abstract

International treaties are among the sources of international environmental law and one of the most important tools for the development of international law. Today, most treaties are in the field of international environmental law and its protection. The evolution and diversity of treaties subject to be evaluated in this context have been caused to follow the conventions of a member and on the other hand be considered holistically course of diplomacy in the process of implementing the treaties. The reason is the standard process of balance is necessary to maintain the status quo on the implementation and effectiveness of treaties. Therefore, since that all issues related to the environment and its effects on the Trans boundary Biosphere inclusive, it is therefore imperative that national and international multilateral studies and studies be carried out in the development of these treaties. In this context, this study aimed to assess and analyze recreating sustainable cities of the world, pays to the environmental impact on the future of environmental treaties Tehran, future studies in this field. This study seeks to answer the question, how could re-create synergies can be sustained mutual interaction between environmental treaties and Tehran? This interdisciplinary study paves the way for the growth and promotion of passive attitudes towards the indigenous environment.

Keywords: International Treaties, Tehran Metropolis, Futurism, Sustainable Urban Regeneration, Diplomacy.

چکیده

معاهدات بین المللی از جمله منابع حقوق بین الملل محیط زیست و یکی از مهم ترین ابزارهای توسعه حقوق بین الملل محسوب می گردند. امروزه بیشترین معاهدات، در حوزه حقوق بین الملل محیط زیست و حفاظت از آن می باشد. سیر تحول و گوناگونی موضوعی معاهدات در این زمینه سبب گردیده است تا از یک سو پیروی معاهداتی اعضا مورد ارزیابی و از طرف دیگر سیر دیپلماسی کلی نگر در فرآیند اجرایی معاهدات مدنظر قرار گیرد. این روند از آن جهت است که استاندارد تعادلی برای حفظ وضعیت موجود در جهت اجرا و اثرگذاری معاهدات ضرورت دارد. بنابراین، از آنجایی که کلیه مسائل مرتبط با محیط زیست فرامرزی است و آثار آن بر روی کره مسکون فراگیر است، در مسیر توسعه این معاهدات، جزئی نگری و مطالعات چندوجهی ملی و بین المللی در این خصوص ضروری می نماید. در این راستا این پژوهش با هدف تبیین و واکاوی بازآفرینی پایدار جهان شهرها، به اثرگذاری معاهدات زیست محیطی بر آینده محیط زیست کلان‌شهر تهران می پردازد. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است که نحوه تعامل دوسویه معاهدات محیط زیستی و کلان‌شهر تهران چگونه می تواند سبب توان‌افزایی بازآفرینی پایدار این شهر باشد؟ این مطالعه میان رشته‌ای زمینه‌ساز رشد و ارتقاء نگرش‌های منفعل به محیط زیست بومی می شود.

واژگان کلیدی: معاهدات بین‌المللی، کلان‌شهر تهران، آینده‌نگاری، بازآفرینی پایدار شهری، دیپلماسی.

Received: 2019/08/25 - Review: 2021/01/14 - Accepted: 2021/03/12

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴ - بازنگری مقاله: ۱۳۹۹/۰۱/۲۵ - پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۰۳/۲۲

مقدمه

آینده‌نگاری در دنیای مدرن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تنوع خطرات و بحران‌های پیش‌روی کلان‌شهرهای امروز، تعدد بازیگران دارای نقش‌های اساسی در شهرها و پیچیدگی مدیریت و کنترل آن‌ها همچنین نیاز به تصمیمات قاطع، سریع و صحیح در شرایط گوناگون، لزوم مطالعه، پایش و نگاشت سناریوهای مختلف آینده کلان‌شهرها را روشن می‌سازد.

سطح کیفیت زندگی در کلان‌شهرها دارای ابعاد گوناگونی است که کیفیت محیط زیست از مهم‌ترین آن‌هاست. مقیاس فراملی، اهمیت و حوزه اثرگذاری عوامل و شاخص‌های زیست‌محیطی سبب شده که در سطح بین‌المللی معاهدات مختلفی برای حفظ و نگهداری و یا ارتقاء محیط‌زیست شکل بگیرد. اصولاً مقیاس رخداد و عمل معاهدات بین‌المللی، بسیار کلان و در سطح دولت‌هاست ولی نباید از نظر دور داشت که یک پدیده ریزمقیاس که ممکن است در سطح کوچکی از یک کلان‌شهر رخ بدهد، موضوع یک معاهده مهم بین‌المللی را شکل می‌دهد و یا پدیده فراگیر و مهمی چون انتشار گازهای گلخانه‌ای با عملکرد مهم جهانی از کوچک‌ترین مقیاس‌های شهری تا بزرگ‌ترین مزارع و اقیانوس‌ها را در خود دخیل دارد. آن چه انسان در آن موثر است و با برنامه‌ریزی‌هایی می‌تواند تحت کنترل خود درآورد در مقیاس شهرهاست. از این رو به نظر می‌رسد می‌بایست پیمان‌های بین‌المللی را به عنوان یکی از پیشران‌های اثرگذار بر کلان‌شهر تهران مورد مطالعه قرار داد (معاونت برنامه‌ریزی، ۱۳۹۷، ۱۶-۱۸).

زمانی که سخن از معاهدات بین‌المللی زیست‌محیطی به میان می‌آید، مقیاس ملی و جهانی و ماهیتی کاملاً سیاسی به ذهن متبادر می‌شود، ولی آیا می‌توان آن‌ها را در مقیاس شهرها مورد بررسی قرار داد؟ امروزه مشارکت همکاری در سازمان‌ها و معاهدات بین‌المللی موقعیت خاصی در سیاست‌گذاری حکمروایی شهری به عنوان یک ابزار، برای کلان‌شهرها، ایجاد می‌کند. کلان‌شهرها به عنوان مراکز تولید و مدیریت منابع مالی و تکنولوژیکی تأثیر بالایی در روند بروز و اجرای معاهدات بین‌المللی دارند. به‌ویژه که در نظم جدید بین‌الملل، سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی نیز می‌توانند در محیط بین‌الملل در مقولاتی چون محیط زیست ایفای نقش کنند. به اذعان بسیاری از پژوهشگران، اثربخشی فعالیت‌ها و اقدامات کاهش و سازگاری اثرات تغییرات اقلیمی، از شهرها آغاز می‌شود. شهرها نقشی کلیدی در برنامه‌های اقدام برای تغییر اقلیم دارند زیرا هم بزرگ‌ترین تشدیدکننده‌های تغییرات اقلیمی هستند و هم خود آسیب‌پذیرترین عنصر در مقابل تغییرات اقلیمی به‌شمار می‌روند. در معاهدات بین‌المللی با موضوع گازهای گلخانه‌ای، تغییرات اقلیمی و برخی مسائل زیست‌محیطی به شهرها به چشم یک راه‌حل نگاه می‌شود. مهم‌ترین اثرات پیمان‌های بین‌المللی بر شهرها، التزام دولت‌ها به تولید گزارش‌های دوره‌ای، آموزش‌های عمومی رسمی و غیررسمی، حمایت از انجمن‌ها و اصناف کوچک تأثیرگذار در موضوع، التزام شرکت‌ها و کارخانجات بزرگ به رعایت اصول و استانداردهای مصوب و ارتقاء سطح مدیریت زیرساختی-عملکردی می‌باشد و از آن جا که کلان‌شهرها موتور محرکه رشد و توسعه کشورها و محل بروز و ظهور انواع نوآوری‌ها هستند، محمل چنین

مأموریتی از جانب دولت‌ها به حساب می‌آیند (بهرام سلطانی، ۱۳۸۴، ۱۳). شهرهای جهانی در کنار هم می‌توانند نقش مهمی در این زمینه بازی کنند، مثلاً در مجمع شهرداران اعتقاد بر این است که هیچ شهری نمی‌تواند مانند یک جزیره به تنهایی عمل کند مخصوصاً در این شرایط تغییر اقلیم. در این مجمع عنوان شد که برخی شهرهای آمریکائی از سونامی و هاریکن در خطر هستند ولی موضوع فقط مختص آن‌ها نیست و سایر شهرها نیز از تبعات اقتصادی- اجتماعی این موضوع متاثر خواهند شد. این موضوع در منطقه خاورمیانه و کشور ایران می‌تواند برای موضوع خشکسالی‌های انباشته رخ داده در سال‌های اخیر، موضوعیت داشته باشد. از آن‌جا که بسیاری از تحولات در سطح جهانی، امروز ریشه در وقایع و جریان‌های محلی دارند، راهبردها و سازکارهای مدیریت محلی می‌توانند آثار و تبعات کلان و فراگیر بیابند. لذا در بعد اقدام برای محیط زیست بهتر یا به بیان دیگر اجرای معاهدات بین‌المللی نیز شهرها (که خردترین رخدادهای زیست محیطی در آن‌ها در حال وقوع هستند) سطح اجرائی معاهدات را شکل می‌دهند.

۱- معاهدات بین‌المللی زیست محیطی

مشکلات زیست محیطی، مرزهای سرزمینی را رعایت نمی‌کنند؛ مشکل آلودگی آب‌های مرزی، مشکل ریزگردها، مشکل آلودگی هوای ناشی از صنایع بزرگ و منابع متحرک، غالباً چندمقیاسی هستند. مقیاس اثرگذاری و اثرپذیری این پدیده‌ها روی طیفی از مساحت کوچک یک محله در شهر تا مقیاسی جهانی قرار دارد. تغییر اقلیم و تغییر محیط اکولوژیک، در حال رخ دادن هستند و اقداماتی از مقیاس محلی تا فراملی را می‌طلبند. این اقدامات گاهی باید به صورت قانون و هنجاری درآیند تا در جامعه بعد اجرایی پیدا کند. پدیداری هنجارها و قوانین نگاهداشت محیط زیست، از حقوق داخلی آغاز می‌گردد و به محیط بین‌المللی تعمیم می‌یابد. در اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم، بسط نگرانی‌های ملی به محیط بین‌المللی و هم‌افزایی توانمندی بازیگران بین‌المللی برای مقابله با آلودگی‌های زیست محیطی، حقوق بین‌الملل محیط زیست را حیات بخشید. ایجاد چنین روندی نشأت گرفته از چند عامل اساسی بوده است: آگاهی از بدون مرز بودن آلودگی‌های زیست محیطی و عدم تبعیت عناصر زیستی از علقه‌های حقوقی-جغرافیایی، بهره‌گیری از توان مجموعه‌ای از دولت‌ها، تحرک بخشی هنجارگرایی‌های زیست محیطی (کنت لری و پی سو پاتی، ۱۳۹۴، ۱۲۴). اثر دوسویه مستقیم و غیرمستقیم شهرها و تغییر اقلیم بر یکدیگر در اسناد مختلف بین‌المللی جایگاه ویژه‌ای یافته است؛ با بررسی زمینه‌های اجرائی مختلف و تولید و تدوین راهکارهای اساسی، این اسناد شهرها را به سوی محیط زیست بهتر رهنمون می‌شوند. کاربست و اجرای راهکارهای این توافقنامه‌های بین‌المللی، نیازمند دولت‌های محلی قوی و مشارکت اجتماعی است. به‌ویژه در شهرهایی که در سطح جهانی اثرگذاری بالایی دارند. این موضوع ظرفیت‌های زیر را نیاز دارد: شناخت شیوه‌های اجرای معاهدات بین‌المللی در سطح محلی؛ ارتباط اقدامات در سطح بین‌المللی و محلی؛ یک مدل چهارچوب سیاست‌گذاری برای دولت‌های محلی در مدیریت زیست محیطی؛ شرح نقش‌ها و وظایف ذی‌نفعان محلی در اقدامات؛ شناخت ظرفیت‌ها و مهارت‌های محلی جهت اقدامات لازم.

معاهدات بین‌المللی و الزامات اجرائی آن‌ها، در شهرها پاسخ‌هایی چون اقدامات محلی، ارتقاء سطح اطلاعات و دانش فنی، ارتقاء سطح استراتژی‌ها و تصمیم‌سازی‌ها، ارتقاء سطح کارائی برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست را دریافت می‌کند.

۱-۱- مفهوم شناسی معاهداتی

معاهده بین‌المللی، تنظیم مجموعه‌ای از حقوق و تعهدات راجع به دولت‌ها و یا سازمان‌های بین‌المللی به صورت غالباً نوشته است که در نتیجه اشتراک نظر کلی مجموعه‌ای از این بازیگران، نگارش یافته و مورد پذیرش آن‌ها قرار می‌گیرد (طیبه، ۱۳۹۵، ۴۵). معاهده، یکی از گسترده‌ترین و اصلی‌ترین منابع حقوق بین‌الملل و به ویژه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است که تنظیم و قاعده‌سازی رفتار بین‌المللی را در یک یا چند حوزه زیست‌محیطی به صورت شفاف و نوشتاری جلوه‌گر می‌سازد و امکان پیگیری و توسعه و تکامل آن‌ها را در گذر زمان از طریق ساختارهایی معین فراهم می‌آورد. معاهدات بین‌المللی زیست‌محیطی، از ویژگی‌هایی کلی برخوردارند که آن‌ها را از دیگر معاهدات متمایز می‌نمایند. این ویژگی‌ها را می‌توان چنین برشمرد: رو به جهان‌شمولی؛ غیرسیاسی و غیرامنیتی؛ رویکرد بخشی (جزء به جزء) و حیطة بندی شده؛ رسمی و به شرط تصویب؛ متحرک و پویا (دارای اسناد مکمل و تکمیلی)؛ متکی به اقدامات اولیه و پشتیبانی ملل متحد. بر اساس ماده ۹ قانون مدنی، معاهدات بین‌المللی مصوب که سازگار با قانون اساسی باشند، از نظر اجرا و اعتبار «در حکم قانون» هستند و می‌توانند در نظام هنجاری کشور موجد حقوق و تکالیف گردند. مفاد این سلسله معاهدات و موافقتنامه‌های زیست‌محیطی نیز در درجه اول، مرجع و مراجع ملی را به تکاپوی فراهم‌سازی زمینه‌های اجرائی شدن کامل و دقیق این هنجارها ملزم می‌سازند. بر این اساس، قاعده‌سازی‌های تقنینی و آئین‌نامه‌ای برای اجرای مفاد معاهدات در آن حد که ناظر بر کشورمان می‌باشد، مجلس و دولت را به مشارکت و تحرک می‌طلبد (طیبه، ۱۳۹۶، ۲۳).

۱-۲- معاهدات بین‌المللی با عضویت ایران

در این بخش، تمامی معاهدات بین‌المللی که کشور ایران عضو آن‌ها است آورده شده است. تعدادی از این معاهدات از نظر اثرگذاری و اثرپذیری بر کلان‌شهر تهران، برای ما اهمیت ویژه‌ای دارند. کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های حیوانات و گیاهان وحشی که در معرض خطر نابودی قرار دارند؛

کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان: هدف کنوانسیون، برقراری شیوه‌های مؤثر جهت حمایت جمعی و مداوم از میراث فرهنگی و طبیعی دارای ارزش‌های جهانی برجسته طبق روش‌های علمی جدید می‌باشد که در نوامبر ۱۹۷۲ مورد تصویب قرار گرفت. کنوانسیون مربوط به تالاب‌های بین‌المللی و تالاب‌های زیستگاه پرندگان آبرزی.

کنوانسیون وین در مورد حفاظت از لایه ازن: لایه محافظ ازن که زمین را از پرتوهای زیان‌بار خورشید (پرتوهای فرابنفش) محافظت می‌کند، بر اثر بعضی از فعالیت‌های صنعتی و کشاورزی انسان، آسیب دیده و در نتیجه محیط زیست و همه موجودات از انسان و جانوران گرفته تا گیاهان در معرض خطر این اشعه قرار می‌گیرند. از این رو، با توجه به ضرورت پیش‌بینی راهکارهایی برای پیشگیری از تخریب لایه ازن، در سال ۱۹۸۵ به دعوت سازمان ملل

متحد، نمایندگان بیست و یک کشور جهان و کشورهای عضو جامعه اروپا در وین، پایتخت اتریش گردهم آمدند و مفاد معاهده‌ای را که کنوانسیون وین نامیده شد، تدوین کردند.

پروتکل مونترآل در مورد مواد کاهنده لایه ازن برنامه محیط زیست سازمان ملل: این توافقنامه به عنوان یک معاهده مستقل ولی متمم و مکمل پیوست کنوانسیون وین در زمینه مواد مخرب لایه ازن است که در سال ۱۹۸۷ امضاء و دو سال بعد لازم‌الاجرا شد. پروتکل مونترآل را می‌توان نمونه‌ای از موفق‌ترین همکاری‌های زیست محیطی بین‌المللی دانست. جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۰ به کنوانسیون وین و پروتکل مونترآل پیوست. دفتر حفاظت از لایه ازن در سال ۱۹۹۳ در تهران تأسیس شد.

کنوانسیون سازمان ملل برای بیابان‌زدایی در کشورهایی که به طور جدی با خشکسالی و یا بیابان‌زایی مواجه می‌باشند: این کنوانسیون در سال ۱۹۹۴ در پاریس امضا شد و اهمیت ویژه‌ای برای شهر تهران دارد. واقع شدن تهران در منطقه نیمه‌خشک و بروز خشکسالی‌های شدید در منطقه این کنوانسیون را مهم می‌نماید (مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، ۱۳۹۸، ۱).

کنوانسیون تغییرات آب و هوا: در سال‌های دهه ۱۹۸۰، شواهد علمی نشان دادند که انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های انسانی خطرناکی برای آب و هوای جهان ایجاد می‌کند و به این ترتیب افکار عمومی لزوم ایجاد کنفرانس‌های بین‌المللی دوره‌ای و تشکیل پیمان‌نامه‌ای برای حل این مسئله را احساس کرد. دولت‌ها برای انعکاس افکار عمومی مجموعه‌ای از کنفرانس بین‌المللی برگزار کردند و تنظیم قراردادی بین‌المللی را برای بررسی این مسئله خواستار شدند. در سال ۱۹۹۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد کمیته مذاکرات بین‌الدول^۱ را جهت تدوین کنوانسیون تغییر آب و هوا^۲ تشکیل داد.

پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون چهارچوب سازمان ملل متحد در مورد تغییر آب و هوا: پیمانی بین‌المللی است به منظور کاهش صدور گازهای گلخانه‌ای، که عامل اصلی گرم‌شدن زمین در دهه‌های اخیر محسوب می‌شوند. این پیمان که پیمان‌نامه ریو را تکمیل و ترمیم می‌کند در چهارچوب سازمان ملل متحد شکل گرفت.

کنوانسیون استکهلم در خصوص آلاینده‌های آلی پایدار: در سال ۱۹۹۵ شورای حکام برنامه محیط زیست سازمان ملل^۳ برای عملکرد جهانی راجع به^۴ مواد شیمیایی پایدار در محیط زیست، که تجمع‌پذیر در زنجیره غذایی و دارای اثرات مضر بر سلامتی انسان و محیط زیست تعریف می‌شوند، فراخوانی را اعلام نمود. در پی این فراخوان، نشست بین‌الدولی راجع به ایمنی مواد شیمیایی^۵ و برنامه بین‌المللی برای ایمنی مواد شیمیایی یک برنامه ارزیابی را از دوازده ماده خطرناک که به‌عنوان دوجین کثیف^۶ معروف شدند تدارک دیده شد. در سال ۲۰۰۴ با شرکت

1 - INC

2 - UNFCCC

3 - UNEP

4 - POPs

5 - IFCs

6 - Dirty Dozen

یکصد و پنجاه و یک کشور مفاد آن امضاء و مورد تأیید و تصویب قرار گرفت. جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۱ این کنوانسیون را امضاء نمود و در فوریه سال ۲۰۰۶ به آن ملحق گردید.

کنوانسیون بازل درباره کنترل انتقالات برون مرزی مواد زائد زیان بخش و دفع آن‌ها. کنوانسیون بین‌المللی نجات دریایی. کنوانسیون بین‌المللی آمادگی مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی. کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زائد و دیگر مواد. کنوانسیون بین‌المللی مداخله در دریاها و آزاد و در صورت بروز سوانح آلودگی نفتی و پروتکل مداخله در دریاها و آزاد در صورت بروز آلودگی غیرنفتی. کنوانسیون تنوع زیستی. کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها. پروتکل ایمنی زیستی. معاهده ذخایر ژنتیکی گیاهی برای غذا و کشاورزی. کنوانسیون روتردام در مورد آتین اعلام رضایت قبلی برای مواد شیمیایی و آفت کشی‌های خطرناک خاص در تجارت بین‌المللی. کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجرت وحشی. کنوانسیون بین‌المللی حفظ نباتات مصوب. کنوانسیون کمک‌رسانی به هنگام وقوع حادثه هسته‌ای یا فوریت رادیولوژیک و کنوانسیون اعلام فوری حادثه هسته‌ای. کنوانسیون منع گسترش، تولید، انباشت و به کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آن‌ها. کنوانسیون ایمنی جان اشخاص در دریا (مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، ۱۳۹۸، ۳).

توافق پاریس: مهم‌ترین پیمانی که می‌توان نام برد توافق پاریس است. این توافق در چهارچوب پیمان‌نامه سازمان ملل در تغییر اقلیم در رابطه با کاستن از انتشار گازهای گلخانه‌ای، سازگاری و امور مالی است که از سال ۲۰۲۰ شروع می‌شود. متن توافق از سوی نمایندگان یکصد و نود و پنج کشور در کنفرانس تغییر اقلیم ۲۰۱۵ سازمان ملل متحد در پاریس مذاکره و با اجماع در ۱۲ دسامبر ۲۰۱۵ تصویب شد و در ۲۲ آوریل ۲۰۱۶ (روز زمین) در مراسمی در نیویورک برای امضا معرفی و مفتوح گردید. تا سال ۲۰۱۷، یکصد و نود و پنج عضو سازمان ملل متحد در تغییر اقلیم این پیمان را امضا و یکصد و چهل و هفت کشور آن را به تصویب مجالس خود رسانده‌اند. کشور ایران در ۲۲ آوریل ۲۰۱۶ این توافق را امضا نمود ولی هنوز در مجلس به تصویب نرسیده لذا اجرای آن نیز شروع نشده است. این سند سی و دو صفحه‌ای، نخستین توافق اقلیمی در نوع خود و در سطح جهانی است. بر اساس این سند، کشورها متعهد خواهند شد که میزان تولید گازهای گلخانه‌ای و همچنین مصرف سوخت‌های فسیلی را کاهش دهند. بر اساس این سند، کشورهای جهان متعهد شده‌اند که میزان افزایش دمای کره زمین کمتر از دو درجه سانتیگراد باشد. همچنین کشورها تلاش خواهند کرد تا این افزایش از سقف ۱/۵ درجه سانتیگراد فراتر نرود. چنین معاهده‌ای برای کلان‌شهر تهران، که در معرض مخاطرات ناشی از تغییرات اقلیمی است و نقشی مهم در کنترل این اثرات دارد، بسیار بااهمیت است. کنفرانس سازمان ملل متحد درباره تغییرات آب و هوا (کاپ ۲۲) در مراکش، برای اجرای معاهده پاریس نقش بسیار مهمی را بر عهده شهرها گذاشت و شعار اصلی آن به این دلیل که بستر بیشترین ابتکارات راه‌حل‌های کاهش کربن هستند، اقدام برای اقلیم در و توسط شهرها تعریف شده بود. در توافق پاریس برای اولین بار به غیر از دولت‌های در رأس کشورها، با شهرداران و گروه‌های محلی هم مذاکره شد و

نتیجه این که شهرها نقش‌های مستقلی یافتند.^۸ یکی از جنبه‌های پراهمیت توافق پاریس، شکل‌گیری مجمع شهرداران بود که خود استراتژی‌هایی را برای پایبندی و نیل به اهداف توافقنامه طراحی و تصویب کردند. آن‌ها اصول مشارکت‌طلبی (برای تشویق به تعهد و انگیزه عمومی)، تسهیل‌گری برای استفاده از انرژی‌های سبز، بازیافت و استفاده مجدد از انرژی و منابع طبیعی و مالیات سبز منطقی را در شهرها مهم دانستند (مرجع بررسی توافق نامه تغییر اقلیم پاریس، ۱۳۹۶، ۱).

۳-۱- معاهدات زیست محیطی منطقه‌ای

این معاهدات شامل معاهداتی هستند که الحاق به آن‌ها خاص کشورهای ویژه‌ای است؛ مانند کنوانسیون‌های منطقه‌ای که به کشورهای همان حوزه جغرافیایی اختصاص دارند. معاهدات منطقه‌ای که کشور ایران در آن عضویت دارد، در حوزه اثر کلان‌شهر تهران نیستند و در آن‌ها بیشتر امور مرزی مورد بحث قرار دارد. کلان‌شهر تهران به عنوان پایتخت کشور، محل مذاکرات منطقه‌ای و بستر طرح موضوعات مهم سیاسی- زیست محیطی منطقه‌ای است. عدم تعهد به این معاهدات مشکلات منطقه‌ای شدیدی ایجاد خواهد کرد. وجود مقر کنوانسیون‌های منطقه‌ای در شهرها، اهمیت ویژه‌ای از نظر استانداردسازی شهرهای جهانی دارد (Tayebi&Moosavi&Poorhashemi, 2016, 151-154).

معاهدات منطقه‌ای با عضویت ایران عبارت است از: کنوانسیون منطقه‌ای کویت برای همکاری درباره حمایت و توسعه محیط زیست دریائی و نواحی ساحلی در برابر آلودگی؛ پروتکل همکاری منطقه‌ای برای مبارزه با آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضر در موارد اضطراری؛ پروتکل آلودگی دریایی ناشی از اکتشاف و استخراج از فلات قاره؛ پروتکل حمایت محیط زیست دریائی در برابر منابع آلودگی مستقر در خشکی؛ پروتکل کنترل انتقالات برون مرزی مواد زائد خطرناک و دیگر ضایعات در دریا؛ کنوانسیون چهارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر؛ تعیین مرجع ملی پروتکل ایمنی زیستی.

۴-۱- معاهدات بین‌المللی دوجانبه زیست محیطی

معاهدات بین‌المللی دوجانبه همان‌گونه که از نام آن مشخص است، بین دو کشور منعقد می‌شود و تفاوت آن با معاهدات بین‌المللی در حق شرط است. حق شرط اعلامیه یک‌جانبه‌ای است که یک دولت به هنگام امضا، تصویب، پذیرش، تائید یا الحاق به یک معاهده صادر کرده و طی آن اعلام می‌کند که اثر حقوقی برخی از مقررات آن معاهده را نسبت به خود نمی‌پذیرد یا آن اثر را تغییر می‌دهد. حق شرط تنها نسبت به معاهدات چندجانبه اعمال می‌شود و در معاهدات دوجانبه قابل اجرا نیست. همانند معاهدات منطقه‌ای اثرگذاری کلان‌شهر تهران به عنوان پایتخت کشور در این معاهدات محدود به بعد سیاسی آن از نظر وجود مقر توافقنامه در تهران و یا مخاطره ناشی از عدم تعهد به آن‌ها است. موافقتنامه بین ایران و عراق راجع به تعلیف احشام؛ موافقتنامه بین ایران و عراق راجع

^۸ مثلا دولت آمریکا روند خروج از توافق پاریس را پیش گرفت ولی برخی شهرهای آمریکائی اعلام کردند که به توافق پایبند بوده و اقدامات را ادامه می‌دهند.

به استفاده از آب رودخانه‌های مرزی؛ معاهده اساس روابط متقابل و اصول همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه؛ موافقتنامه همکاری‌های شیلاتی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت فدراسیون روسیه؛ موافقتنامه همکاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری بیلوروس در زمینه قرنطینه گیاهی و حفظ نباتات؛ موافقتنامه همکاری در زمینه کاربردهای صلح جویانه از انرژی هسته‌ای بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری خلق چین (Tayebi & Moosavi & Poorhashemi, 2016, 151-154).

۲- اسناد حقوقی غیر معاهده‌ای زیست محیطی

منظور از این اسناد، اسنادی هستند که به صورت بیانیه‌هایی از طرف سازمان ملل متحد (معمولاً) پس از برگزاری هم‌اندیشی‌ها و نشست‌های متعددی، مطرح و عنوان می‌شود و در ابتدا شامل تعهد خاصی نمی‌شوند ولی برای کشورهای جهان راه‌کارهایی در آن‌ها آورده شده است. تعداد این اسناد بسیار زیاد است که مهم‌ترین و اثرگذارترین آن‌ها به شرح زیر است.

بیانیه محیط زیست و انسان: کنفرانس ژوئن ۱۹۷۲ استکهلم سوئد با شرکت مقامات و نمایندگان اکثر کشورهای جهان یک طرح عملیاتی یا اجرائی را منتشر نمود که به عنوان اسناد کنفرانس جهانی محیط زیست تلقی می‌شوند. بیانیه محیط زیست و توسعه: کنفرانس ژوئن ۱۹۹۲ ریودوژانیرو که به اجلاس زمین یا همایش ریو موسوم گردیده است توجه جهانی را به مهم‌ترین مسئله بشری در سده بیست و یکم یعنی محیط‌زیست جلب نمود. حاصل و نتایج کنفرانس ریو عبارتند از: بیانیه اصولی ریو پیرامون محیط زیست و توسعه دستور کار بیست و یک یا دستورالعمل اقدام در ارتباط با توسعه پایدار جهانی، اصل جنگل و دو کنوانسیون مهم و یا معاهده بین‌المللی تنوع زیستی و معاهده ساختاری سازمان ملل پیرامون تغییرات اقلیمی.

دستور کار بیست و یک: یک برنامه عمل داوطلبانه و غیرالزام‌آور است که از سوی سازمان ملل و در رابطه با توسعه پایدار ارائه شده است. این دستورالعمل حاصل کنفرانس سازمان ملل در باره محیط زیست و توسعه^۹ است که در سال ۱۹۹۲ در ریو دوژانیرو برگزار شد. این برنامه، دستور کاری عملی برای سازمان ملل متحد، دیگر سازمان‌های چندجانبه و دولت‌های سراسر جهان است که می‌تواند در سطح محلی، ملی و جهانی اجرا شود. عدد «بیست و یک» در عبارت دستورالعمل بیست و یک به قرن بیست و یکم اشاره دارد. این دستورالعمل در کنفرانس‌های بعدی سازمان ملل متحد مورد تأیید و اصلاح قرار گرفت.

بیانه اجلاس جهانی توسعه پایدار ژوهانسبورگ: برای نیل به اهداف توسعه پایدار، سپتامبر ۲۰۰۲ در ژوهانسبورگ، این بیانیه مطرح و امضا شد.

کنفرانس‌های سالانه برنامه تغییر اقلیم سازمان ملل متحد: این کنفرانس‌های سالانه با حضور بدنه اصلی برنامه تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد با هدف مطالعه، بررسی و ارزیابی گزارش‌های ملی کشورها و بررسی دستور کارهای جدید، برگزار می‌شود. بسیاری از موافقتنامه‌های بین‌المللی پرونداد این نشست‌ها هستند.

⁹ - UNCED

برنامه محیط زیست ملل متحد، یونپ ۱۹۷۲: براساس اعلامیه محیط زیست بشر (بیانیه اصولی) که در ژوئن ۱۹۷۲ به تصویب کنفرانس جهانی محیط زیست انسان در استکهلم رسیده است حفظ محیط زیست بشر و تضمین حقوق بشر برای برخورداری از محیط زیست سالم و تشویق و ترغیب فعالیت‌های زیست محیطی در سطوح بین‌المللی و منطقه‌ای و توسعه قوانین و معاهدات بین‌المللی به منظور کنترل آلودگی و تخریب محیط زیست ناشی از فعالیت‌های بشری از اهداف برنامه می باشد (Susskind&Ali,2015,92-95).

۳- مصوبات هیأت وزیران در مورد اجرای معاهدات زیست محیطی

اجازه امضای موقت کنوانسیون ایمنی مواد شیمیایی در محیط زیست به وزارت امور خارجه و سازمان حفاظت محیط زیست؛ اجازه امضای موقت کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریای خزر به سازمان حفاظت محیط زیست؛ تعیین وزارت جهاد کشاورزی در مسائل رای و گیاهی و سازمان حفاظت محیط زیست در مسائل انسانی به عنوان مرجع ملی کنوانسیون - روتردام^۱؛ اجازه امضای موقت قرار تأسیس مرکز منطقه‌ای کنوانسیون بازل در ایران ما دبیرخانه کنوانسیون بازل در سازمان حفاظت محیط زیست؛ تعیین سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان مرجع ملی کنوانسیون تغییر آب و هوا و تشکیل شورای هماهنگی کنوانسیون تغییر آب و هوا؛ اختیارات سازمان حفاظت محیط زیست در پیگیری تأسیس مرکز منطقه‌ای رامسر؛ تعیین سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان مرجع ملی کنوانسیون تغییر آب و هوا تشکیل شورای هماهنگی؛ اجازه امضای موقت موافقتنامه دریافت وام بلندمدت برای ایجاد شبکه آزمایشگاه ها بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت امپراتوری ژاپن به سازمان حفاظت محیط زیست؛ اجازه امضای موقت پروتکل ایمنی زیستی کارتاها در کنوانسیون تنوع زیستی در چهارچوب متن پیوست به سازمان حفاظت محیط زیست (ملکی، ۱۳۹۷، ۱۰۱-۱۰۳).

۴- اثرگذاری بر کلان‌شهر تهران

مشکلات زیست محیطی دارای موجودیتی جدا از جامعه شهری نیستند، بلکه همواره از طریق فرآیندهای اجتماعی پیچیده، ایجاد می شوند. صدمات و خسارات، وجود دارند ولی این که کدام یک مورد توجه همگانی قرار بگیرند منوط به جمع آوری موفق اطلاعات، نظر، عقیده، شعور و خودآگاهی است. این که رسانه‌ها و متخصصان چگونه مسائل زیست محیطی را تفسیر می کنند و جهت گیری سیاست گذاران چه باشد، جنبه اجتماعی و مدنی محیط زیست با تبلیغات عمومی تقویت شود یا خیر و عنصر احساسی نگاه دلسوزانه به محیط زیست ایجاد شود، همه نشان گر اهمیت و اثربخشی مقررات و قوانین زیست محیطی بر جوامع انسانی به ویژه شهرها به عنوان مراکز تمدنی و فعالیتی هستند. منافع اجتماعی شهرها به لحاظ ارزیابی خطرات و بحران‌های طبیعی، ارزیابی خسارات و مدیریت برنامه‌ها اقدامات مقابله یا سازگاری، در گرو توجه به محیط زیست می باشد. سیاست گذاری در دیپلماسی فعال بین‌المللی موجب توجه ویژه عموم مردم به موضوع می شود (طیعی و اسماعیلی فرد، ۱۳۹۶، ۲۹-۳۲)، از دیگر سو در تحقق اهداف معاهدات بین‌المللی مدل جدیدی از همکاری‌های سنتی دولت‌ها شکل گرفته است که ارتباط و همکاری

شهرها با یکدیگر در زمینه‌های مختلف انتقال دانش و نوین فناوری‌هاست. در واقع از همکاری سنتی دولت - تمرکززدایی شده و این شهرها هستند که به عنوان بستر اصلی تحقق معاهدات، خود پای میز نشسته و به مبادله تجارب و دانش بومی می‌پردازند (ساسکیند و علی، ۱۳۹۵، ۵۷). شهرها می‌توانند به دولت‌های‌شان برای ایفای این نقش کمک کنند. مؤسسه چشم انداز شهر^{۱۱} بنیاد راکفلر در انجمن یکصد شهر تاب آور، گروه C40، مجمع شهرداران و ... در کنار سازمان‌های مهم بین‌المللی مثل هیئات و برنامه توسعه سازمان ملل متحد، نقش شهرها را در اقدام برای اقلیم پررنگ می‌داند. چهارچوب‌های اقدام شهرها برای تغییر اقلیم، فقط شامل راه‌های کاهش اثر تغییر اقلیم نیست و به طور فزاینده‌ای مرزهای سیاسی و جغرافیایی را درنوردیده و با افزایش تاب‌آوری و کاهش تفاوت‌های نژادی در ارتقاء سلامت و کیفیت زندگی شهروندان گام برمی‌دارد. شهرداران در بستر مدیریت شهر هستند و آن‌ها هستند که می‌بینند انفعال در مقابل تغییرات اقلیمی هزینه‌های بالای ساخت مجدد، تعمیرات، از بین رفتن بسیاری از فرصت‌های اقتصادی و انواع بیماری‌ها را برای شهر ایجاد می‌کند.

کلان‌شهر تهران تاکنون در زمینه فعالیت برای معاهدات زیست محیطی بسیار منفعل بوده و علت آن را می‌توان در متن (HCA)^{۱۲} یافت. طبق شرایط قراردادهای میزبانی کنفرانس‌های تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد، شرایط مختلف میزبانی از جمله دیپلماسی فعال بین‌المللی، شرایط امنیت و سهولت رفت و آمد به کشور میزبان از نظر اخذ ویزا و غیره، ضروری دانسته شده است (Tayebi&Moosavi&Poorhashemi, 2017, 1531-1537). در کنار اهمیت ویژه‌ای که این موضوع برای کلان‌شهر تهران دارد، می‌توان سه حالت را برای آینده این عامل در نظر داشت: حالت اول: روند کنونی سیاسی کشور ادامه یافته و شهرداری تهران به تبعیت از آن، روند فعلی منفعل بودن در پیمان‌های زیست محیطی را ادامه می‌دهد. حالت دوم: روند سیاسی کشور ادامه داشته ولی شهرداری تهران، داوطلبانه با سازمان محیط زیست که مرجع ملی تمامی پیمان‌های زیست محیطی است، وارد همکاری می‌شود و نقش مهمی در کاهش آلاینده‌های زیست محیطی ایفا می‌کند. حالت سوم: روند سیاسی کشور تغییر می‌کند و دیپلماسی بین‌المللی قوی‌تری، شهرداری تهران را مجاز به مشارکت و فعالیت در معاهدات بین‌المللی زیست محیطی می‌کند (بتسیل و کرل، ۱۳۹۶، ۷۸-۷۹).

جدای از این‌ها پیوستن به معاهدات بین‌المللی زیست محیطی و شروع و تلاش برای اجرای آن‌ها، میزبانی کلان-شهرها برای چنین نشست‌هایی و فعال بودن در روند تصویب معاهدات بین‌المللی زیست محیطی، دیپلماسی فعال و اثربخش، موجب ارتقای سطح شهر در کلاس جهانی می‌شود. شهر تهران با ویژگی‌های جغرافیایی منحصر به فرد زمینه تشکیل چنین نشست‌هایی را دارد. با امعان نظر به این مهم، می‌توان تلاش این شهرها برای ارتقاء سطح دیپلماسی خود را درک کرد (Vidal, 2012, 2-4). آنچه مسلم می‌نماید این است ارزیابی تعهد به اجرای معاهدات در درجه اول در شهرهای رده اول هر کشور انجام می‌شود. بنابراین می‌بایست به این موضوع با دیدی عمیق و فرصت‌جویانه نگاه کرد. از دیگر سو، کنوانسیون‌ها و معاهدات، مسئولیت‌های مشترک و گاه متفاوتی را بر عهده

¹¹- Citiscope

¹² - Host Country Agreement

کشورهای عضو قرار می‌دهند که فرصت بسیار خوبی برای ارزیابی شرایط خود و مقایسه با سایر شهرهای جهانی است (طیبی و همکاران، ۱۳۹۷، ۹۵).

بسیاری از اسناد بین‌المللی اعم از معاهده‌ای و غیرمعاهده‌ای علاوه بر ایجاد یک تعهد بزرگ برای دولت‌ها، راهکارهایی پایدار و اثربخش بر مبنای مطالعات عمیق، به‌ویژه برای کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال توسعه ارائه می‌دهند که می‌تواند مبنای اقدامات قرار بگیرد. در این زمینه می‌توان به کمک‌های فنی و آموزشی که معمولاً در پیوست معاهدات به‌عنوان حمایت از کشورهای در حال توسعه ذکر می‌شود، اشاره نمود. مثلاً برای رسیدن به اهداف توسعه، از شهرداران دعوت شد نه اقدام برای مدیریت شهری تاب‌آور انجام دهند: طراحی و ایجاد برنامه‌های اقدام برای اقلیم و تاب‌آوری شهری بر اساس برابری اجتماعی و نژادی (از بعد بهره‌مندی از مشاغل برابر) و اقتصاد سبز، ایجاد همکاری و تشویق مشارکت از طریق تقویت ظرفیت‌های محله‌ای در اجرای راه‌حل‌های تغییر اقلیم، توسعه فرصت‌های اقتصادی و مسکن ارزان و در دسترس، تسهیل دسترسی به انرژی پاک و ارزان، تسهیل استفاده از حمل و نقل ارزان و پاک، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های تاب‌آوری، سرمایه‌گذاری و حمایت از مدیریت بحران، حمایت از جوامع محلی و نهایتاً سرمایه‌گذاری در تقویت تاب‌آوری جامعه. تیم‌هایی موظف به ارزیابی شرایط فنی - علمی کشورهای در حال توسعه می‌شوند و زمینه را برای انتقال برخی از فن‌آوری‌های نوین فراهم می‌نمایند. این اقدامات فرصتی گران‌بها برای ایجاد تفکر، برنامه‌ریزی و شغل سبز و توسعه‌مدار هستند (مثنوی، ۱۳۸۲، ۴۴). تعهد به برخی از این اسناد می‌تواند امکانات بین‌المللی از جمله وام‌ها و سرمایه‌گذاری را به سمت کشور و دولت‌های محلی (شهرداری‌ها) روانه کند. این سرمایه‌ها در قالب طرح‌هایی قابل دستیابی - است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰، ۵۹)، به‌عنوان مثال برخی شهرهای جهان تعهد کردند تا سال ۲۰۲۵ خیابان‌های بدون سوخت فسیلی ایجاد کرده و از خودروها و اتوبوس‌های برقی و پاک استفاده نمایند و یا شهر پاریس که در سال ۲۰۲۴ میزان بازی‌های المپیک است، تعهد کرده، سبزترین المپیک تاریخ را برگزار نماید. برنامه تسهیلات جهانی زیست‌محیطی^{۱۳} نیز از طرح‌های محلی و ملی حفظ و بهبود کیفیت محیط زیست حمایت می‌کند.

اجبار معاهده در ارائه گزارش‌های دوره‌ای، فرصتی است که به دور از ناراستی داده‌ها و اطلاعات و با بهره‌گیری از تکنیک‌های جدید گزارش‌نویسی، خود را در ظرف و مقیاسی جهانی و با استانداردهای بین‌المللی بسنجیم. برخی از معاهدات مانند کنوانسیون حمایت میراث فرهنگی و طبیعی جهان با توجه به وجود میراث طبیعی فراوان در اطراف شهر تهران، مانند پارک‌های ملی خجیر، سرخه حصار، کویر و همچنین روددره‌ها، ارتفاعات البرز و غیره و یا کنوانسیون تغییرات آب‌وهوایی و همچنین کنوانسیون کاهش مواد کاهنده لایه ازن، می‌توانند به لحاظ تاثیرات ذکر شده در موارد بالا مورد بررسی قرار بگیرند (سازمان نوسازی شهر تهران، ۱۳۹۵، ۴۶). نباید این موضوع را دور از ذهن داشت که نقش کلان‌شهر تهران در شناساندن دست‌آوردهای ملی در سطح جهانی و جلب سرمایه‌گذاری خارجی، امری مهم است. در تکمیل این گزینه می‌توان گفت دیپلماسی موفق شهری به‌عنوان پشتیبان

دیپلماسی ملی و رسمی، با دستی بازتر فرصت‌های معاهدات بین‌المللی را به سمت شهرها روانه می‌کند (دی‌متنو، ۱۳۹۴، ۱۷۴). استفاده از تجارب جهانی سایر کلان‌شهرها نیز فرصتی است که در اثر این گونه ارتباطات ایجاد می‌شود (لطفی، ۱۳۹۰، ۱۹).

مرتکبین جرائم محیط زیستی و مؤثران این حوزه در بحث راه‌حل‌ها، شامل افراد و گروه‌هایی با پیشینه‌ها و موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی بسیار متنوع هستند. با این وصف بزرگترین جرائم و تخطی از پیمان‌ها و قوانین را کسانی مرتکب می‌شوند که از قدرت ایجاد بزرگترین آسیب و خسارت برخوردارند یعنی شرکت‌های بزرگ، نهادهای تجاری بزرگ، کارخانجات بزرگ. رشد جمعیت و نیاز به تولیدات بیشتر، منطبق سود و منفعت، سرمایه‌داری رقابتی، سبک زندگی مصرف‌گرایی و فساد سیستماتیک نقش مؤثری در تمایل به عدم اجرای معاهدات و قوانین زیست‌محیطی دارند. امروزه بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید دوستدار محیط زیست و آگاهی اجتماعی عمومی دو ابزار مهم برای حل این معضل به شمار می‌روند. بایستی سیستم نظارت و بازرسی زیست‌محیطی کاملاً عادلانه رفتار کند تا فقط بار مداخله دولتی و نظارتی بر دوش مشاغل کوچک نباشد. از مقیاس بزرگ شروع شده و کل سیستم را دربرگیرد. در پرتو معاهدات بین‌المللی، شرکت‌ها و کارخانجات بزرگ را می‌توان مجبور به رعایت اصول زیست‌محیطی و آسیب کمتر به محیط کرد (وایت، ۱۳۹۴، ۱۱۲-۱۱۴).

دیپلماسی فعال نمایندگان (از امور بین‌الملل، سازمان محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری و معاونت برنامه‌ریزی) در امضای توافقنامه‌های بین‌المللی دو اثر عمده دارد: یکی وارد کردن بندهایی در معاهدات در خصوص تهران و دیگری انتخاب شهرداری به عنوان مرجع ملی معاهده و استفاده از تسهیلات زیست‌محیطی برای شهرداری. تقویت روابط بین‌الملل در حوزه دفاتر و مقر نهادهای بین‌المللی و یا حضور نمایندگان شهرداری در آن‌ها که مستلزم تخصیص بودجه و حساس بودن نسبت به این موضوع است. مهم‌ترین سازکار اعلام‌شده در پروتکل کیوتو که می‌تواند کشورهای در حال توسعه به‌ویژه ایران را در جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و جلب منافع اقتصادی ناشی از اجرای معاهده یاری می‌کند، سازکار توسعه پاک می‌باشد. این سازکار در واقع مشارکت جهان صنعتی و کشورهای در حال توسعه را برای اجرای تعهدات کشورهای صنعتی در چهارچوب پروتکل فراهم می‌سازد و متقابلاً منافع اقتصادی و زیست‌محیطی زیادی را برای کشورهای در حال توسعه ایجاد کرده که به توسعه پایدار این کشورها کمک می‌کند (کمیته ملی توسعه پایدار، ۱۳۸۸، ۲۳-۳۳). بنابراین کشورهای صنعتی بخشی از تعهدات خود در کاهش گازهای گلخانه‌ای را در کشورهای توسعه‌یافته در قالب طرح‌های مکانیزم توسعه پاک به مرحله اجرا درمی‌آورند. این طرح‌ها سرمایه‌گذاری‌های خارجی و فناوری‌های نوین برای کشورهای در حال توسعه دارد. بهبود راندمان مصرف‌کننده نهایی از تولیدات گوناگون خودروها و نیز بهینه‌سازی مصرف انرژی در واحدهای تولیدی و صنعتی، بهبود راندمان عرضه انرژی که به طور عمده با نیروگاه‌ها و پالایشگاه‌ها در ارتباط است، از جمله اقدامات این برنامه‌هاست (کویورو، ۱۳۹۴، ۱۷۸).

نتیجه

این پژوهش بر پایه نقش تعاملی معاهدات زیست محیطی و دغدغه‌های موجود در کلان‌شهر تهران شکل گرفت و به این پرسش پاسخ داد که نحوه تعامل دوسویه معاهدات زیست محیطی و کلان‌شهر تهران چگونه می‌تواند سبب توان افزایشی بازآفرینی پایدار باشد؟ در این راستا ابعاد اثرگذاری معاهدات مورد مذاقه قرار گرفت و مشخص گردید که ساختار معاهدات زیست محیطی می‌تواند دغدغه‌های محیط زیستی کلان‌شهرها را پوشش دهد و از سوی دیگر سازکار مؤثری برای قوام بخشیدن به مقررات اجرایی زیست محیطی کلان‌شهرها هستند. در این راستا، بازآفرینی جهان‌شهرها ارتباطی مستقیم با دغدغه‌های زیست محیطی کلان‌شهرها دارد و ابزار دوام‌بخش این مهم همان دیپلماسی سبز شهری است. این مقوله را جوامع شهروندی، سازمان‌های مردم‌نهاد و دولت‌های محلی سامان می‌دهند. در این زمینه و بنا بر اهمیت موضوع با امعان نظر به چهارچوب تحلیل معاهدات زیست محیطی، آینده-نگاری تعامل پیمان‌های زیست محیطی و میزان اثرگذاری آن بر کلان‌شهرها ضرورتی انکارناپذیر است. با این توصیف پیروی معاهداتی و اجرای مؤثر آن، بومی‌سازی مفاد معاهداتی، تقویت دیپلماسی عمومی و شهری، توانمندسازی بهره‌وری از قواعد چهارچوبی زیست محیطی، پایبندی حقوقی به اصول و استانداردهای زیست-محیطی از جمله آثار تعاملی و محورهای اثربخش برای آینده‌نگاری این حوزه است.

منابع

فارسی

- بتسیل، میشل ام و کرل، الیزابت، ۱۳۹۶، **دیپلماسی سازمان‌های مردم‌نهاد؛ تأثیر سازمان‌های مردم‌نهاد بر مذاکرات زیست محیطی بین‌المللی**، ترجمه و تحقیق: سبحان طیبی و رضا عرب چادگان، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی.
- بهرام سلطانی، کامبیز، ۱۳۸۴، **مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی محیط زیست**، تهران، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- پورجعفر، محمدرضا؛ خدائی، زهرا؛ پورخیری، علی، ۱۳۹۰، **رهیافتی تحلیلی در شناخت مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و بارزهای توسعه پایدار شهری**، **مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، شماره ۳.
- دی منتو، جوزف اف، ۱۳۹۴، **محیط زیست جهانی و حقوق بین‌الملل**، ترجمه سبحان طیبی، چاپ اول، تهران، انتشارات حقوقی مجد.
- سازمان نوسازی شهر تهران، ۱۳۹۵، **مستند نگاری پروژه‌های شاخص شهر تهران؛ نوسازی بافت‌های فرسوده شهر تهران**، چاپ اول، تهران، انتشارات شهر.
- ساسکیند، لارنس و علی، سالم، ۱۳۹۵، **دیپلماسی محیط زیست مذاکرات مؤثرتر بر موافقتنامه‌های جهانی**، ترجمه سبحان طیبی و پگاه ملکی اصل، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- طیبی، سبحان؛ لیالی، زهرا؛ مزینیان، زینب، ۱۳۹۷، **نقش آفرینی شهروندی و تأثیر دیپلماسی عمومی بر حقوق اقتصاد سبز شهری**، **دوفصلنامه حقوق اقتصادی و صنفی**، شماره ۸.
- طیبی، سبحان، ۱۳۹۵، **دیپلماسی محیط زیست و حقوق بین‌الملل توسعه پایدار (مجموعه آراء و نظریات)**،

چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

- طیبی، سبحان و اسماعیلی فرد، مریم، ۱۳۹۶، **دیپلماسی محیط زیست در پرتو مذاکرات و تصمیم سازی‌های بین المللی**، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

- طیبی، سبحان، ۱۳۹۶، **دیپلماسی محیط زیست و تاثیر آن بر تعاملات بین المللی و صلح جهانی**، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی.

- کمیته ملی توسعه پایدار، ۱۳۸۸، **گزارش اجلاس جهانی توسعه پایدار، (ژوهانسبورگ، ۶ شهریور)**، تهران، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست.

- کویوروا، تیمو، ۱۳۹۴، **مقدمه‌ای بر حقوق بین الملل محیط زیست**، ترجمه: سبحان طیبی و مهناز ضرابی، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.

- کنت لری، دیوید و پی سو پاتی، بالا کریشنا، ۱۳۹۴، **آینده حقوق بین الملل محیط زیست در عصر جهانی شدن**، ترجمه: سبحان طیبی و صفیه طیبی، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز ملی جهانی شدن.

- لطفی، سهند، ۱۳۹۱، **تبارشناسی بازآفرینی شهری، از بازسازی تا نوزایی**، چاپ اول، تهران، انتشارات آذرخش.

- مثنوی، محمدرضا، ۱۳۸۲، **توسعه پایدار و پارادایم های جدید توسعه شهری: شهر فشرده و شهر گسترده، فصلنامه محیط شناسی**، شماره ۳۱.

- مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، ۱۳۹۸، **وضعیت الحاق ایران به معاهدات بین المللی**، وبسایت http://www.unic.ir.org/index.php?option=com_content&view=article&id=575&Itemid=259&lang=fa

- مرجع بررسی توافق نامه تغییر اقلیم پاریس، ۱۳۹۶، **داده ها و ستانده های توافق نامه آب و هوایی پاریس چیست؟**، پایگاه خبری-تحلیلی عیار آنلاین

<http://paris.agreement.ir/2017/07/18/%D8%AF%D8%A7%D9%87-%D9%88>

- معاونت برنامه ریزی، توسعه شهری و امور شورای شهرداری تهران، ۱۳۹۷، **آینده نگاری شهر تهران**، چاپ اول، تهران، انتشارات شهرداری تهران.

- ملکی، حجت، ۱۳۹۷، **اکودیپلماسی و بازآفرینی پایدار جهان شهرها از منظر حقوق بین الملل محیط زیست**، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند.

- وایت، راب، ۱۳۹۴، **جرایم علیه طبیعت جرم شناسی محیط زیست و عدالت زیست محیطی**، ترجمه پیمان نمایان و سبحان طیبی، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

لاتین

-Susskind, L E, Ali H Saleem, 2015, **Environmental Diplomacy: Negotiating More Effective Environmental Agreements**, Oxford, Oxford University Press.

-Tayebi, Sobhan, Moosavi, Seyed Fazlollah, Poorhashemi, Seyed Abbas, 2017, **International Interaction and Global Peace in Light of International Convergence: A Strategy to Achieve Environmental Diplomacy**, **International Journal of Environmental Science and Technology**, July, Volume 14, Issue 7.

-Tayebi, Sobhan, Moosavi, Seyed Fazlollah, Poorhashemi, Seyed Abbas, 2016, **Environmental Diplomacy: A Framework for Growth of International Interaction and Cooperation for Achievement of Global Peace**, **Journal of Politics and Law**, Vol 9,

No 9.

-Vidal, John, 2012, Many Treaties to save the Earth but Where's the Will to Implement Them? The Guardian June 7 Online at: www.Theguardian.com/environment/blog /jun/07.

